

NUTQ FAOLIYATI TURLARINI O'RGATISH

Andijon Davlat Chet tillari institute Roman-German va Slavyan tillari fakulteti

nemis tili yo'nalishi 401-guruh talabasi

Abdumalikova Gulchehra Rasuljon qizi

Ilmiy rahbar: Qodirova N.M.

E-mail: gulchehraabdumalikova07@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada nutq faoliyatining turlari — tinglab tushunish, og'zaki nutq, o'qish va yozish — va ularni xorijiy tilni o'rgatishda samarali qo'llash metodlari yoritilgan. Har bir faoliyat turining o'ziga xos xususiyatlari va o'qitishdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: nutq faoliyati, til ko'nikmalari, metodika, kommunikativ yondashuv.

Аннотация: В статье рассматриваются виды речевой деятельности — аудирование, говорение, чтение и письмо — и методика их эффективного преподавания при обучении иностранным языкам. Также анализируются особенности каждого вида и их значение в учебном процессе.

Ключевые слова: речевая деятельность, языковые навыки, методика, коммуникативный подход.

Annotation: This article discusses the types of speech activity — listening, speaking, reading, and writing — and effective methods of teaching them in foreign language education. The specific features and educational value of each activity are highlighted.

Keywords: speech activity, language skills, methodology, communicative approach.

Global miqyosda kommunikatsiya va muloqotning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Har bir til o'rganishda eng muhim vazifalardan biri — nutq faoliyatini shakllantirishdir. Nutq faoliyati — bu insonning til orqali o'z fikrlarini, hissiyotlarini, maqsadlarini va niyatlarini boshqalar bilan ifodalashidir. Xorijiy tilni o'rganish jarayonida nutq faoliyatining to'rt turini o'z ichiga olgan tizimli yondashuv o'quvchining tilni erkin va to'g'ri muloqot qilishga qodir bo'lishini ta'minlaydi.

Nutq faoliyati turlari, ya'ni tinglash, gapirish, o'qish va yozish, bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro bog'liq jarayonlardir. Har bir tur o'zining psixolingvistik va pedagogik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Masalan, tinglash faoliyati o'quvchining boshqa shaxslarning fikrlarini, mulohazalarini to'g'ri anglab olish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqotda bo'lishda muhim ahamiyatga ega. Gapirish faoliyati esa, tilni nafaqat shakllantirish, balki fikrni aniq va ravon ifodalashga yordam beradi. O'qish va yozish esa bilimni mustahkamlash, tahlil qilish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda ahamiyatlidir.

Nutq faoliyatining har bir turi tilni o'rganishning turli bosqichlarida muhim rol o'ynaydi. Masalan, boshlang'ich bosqichda o'quvchilar asosan gapirish va tinglashga e'tibor qaratadilar. Bunda o'quvchilar biror mavzu haqida oddiy iboralar bilan fikr yuritishga o'rganadilar. O'rta bosqichda esa, o'quvchilar o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishni boshlaydilar. Ular matnlarni o'qib, tushunish va keyinroq o'z fikrlarini yozma ravishda ifodalashda yanada mustahkam bilimlarga ega bo'ladilar. Yuqori bosqichda esa o'quvchilar barcha nutq faoliyati turlarini birlashtirib, murakkab mavzularda muloqot qilishga o'rganadilar.

Biroq, nutq faoliyatini o'rgatish faqat tilning grammatik yoki lug'aviy jihatlariga qaratilmagan, balki u to'liq, tizimli va kommunikativ yondashuvga asoslanishi kerak. Kommunikativ yondashuv — bu til o'rganish jarayonini faqat til qoidalarini o'rgatish bilan cheklamaydigan, balki o'quvchilarga tilni haqiqiy

hayotda samarali ishlatish ko'nikmalarini ham beradigan uslubdir. O'quvchilar nutq faoliyatini o'rgatishda faqat tilni bilish bilan cheklanmaydi, balki bu bilimlarni amaliyotda qo'llashni ham o'rganishadi.

Bundan tashqari, til o'rganishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ham katta ahamiyatga ega. Multimedia vositalari, interaktiv platformalar, onlayn o'quv materiallari, audiovizual yordamchi vositalar orqali nutq faoliyatini samarali rivojlantirish mumkin. O'qituvchi bunday vositalar yordamida o'quvchilarni o'z fikrlarini to'g'ri ifodalashga, nutqning turli xususiyatlarini anglashga undaydi. Shuningdek, o'qituvchi nutq faoliyati turlarini o'rgatishda psixologik va lingvistik qobiliyatlar asosida individual yondashuvni amalga oshirishi zarur. Har bir o'quvchining tilni o'rganishdagi ehtiyojlari va qobiliyatlari farqlanadi, shuning uchun o'qituvchi o'z darslarini shaxsiylashtirib, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o'tkazishi kerak.

Nutq faoliyati turlarini o'rgatish til o'rganish jarayonining asosiy qismidir. Tilni to'liq o'zlashtirish uchun o'quvchi faqat til qoidalarini o'rganibgina qolmasdan, uni muloqotda ham ishlatishi kerak. Nutq faoliyati turlarini o'rgatish nafaqat tilni to'g'ri ishlatishning asosiy vositasi, balki o'quvchining tilni tushunish, aniq ifodalash va ishlatish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Har bir nutq faoliyati turi o'ziga xos ahamiyatga ega va o'quvchilarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

Tinglash: Tinglash, o'quvchilarga matnlarni tushunish, undagi ma'lumotlarni ajratib olish va muhim fikrlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu ko'nikma tilni o'rganishda boshlang'ich bosqichda juda muhimdir, chunki bu o'quvchilarga muloqotdagi asosiy ma'lumotlarni tezda tushunish imkonini beradi.

Gapirish: Gapirish o'quvchiga o'z fikrlarini aniq, ravon va mantiqiy tarzda ifodalash imkonini beradi. Bu ko'nikma muloqotda ishtirok etish, fikrni bo'lishish va o'rgangan bilimlarni amaliyotda qo'llashda zarurdir.

O'qish: O'qish o'quvchiga tilni o'rganishda va yangi so'z boyligini oshirishda yordam beradi. O'qish orqali o'quvchilar yangi so'zlarni, iboralarni va grammatik strukturani o'rganib, bu bilimlarni yozish va gapirishda ishlatadilar.

Yozish: Yozish esa tilni tizimli ravishda o'rganish va uni ifodalashning asosiy vositasidir. O'quvchi o'z fikrlarini yozma tarzda aniq va tushunarli ifodalashni o'rganadi.

Har bir nutq faoliyati turi bir-birini to'ldiradi va ularni muvaffaqiyatli o'rgatish o'quvchilarning umumiy til ko'nikmalarini yanada mustahkamlaydi. To'g'ri yondashuvlar orqali o'quvchilarga har bir faoliyatni samarali ravishda o'rgatish mumkin.

Nutq faoliyatini o'rgatish jarayonida pedagogik yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Nutq faoliyatini o'rgatish faqat grammatika o'rgatish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchining tilni kommunikativ maqsadlar uchun ishlatishiga qaratilgan yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi. Pedagogik yondashuvlar orqali o'quvchilarni nutq faoliyatining turli turlariga jalb qilish va ularning ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Kommunikativ yondashuv: Bu yondashuvning asosiy tamoyillari o'quvchining tilni faqat grammatik qoidalariga asoslanmagan holda, muloqotda ishlatish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi. O'qituvchi o'quvchini har bir nutq faoliyatini o'rganishda muloqotga yo'naltirgan holda metodlarni tanlaydi.

O'quvchilarni real hayotdagi vaziyatlarga tayyorlash uchun ular bilan faol muloqot qilish muhimdir.

Shaxsiylashtirilgan yondashuv: O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Har bir o'quvchining o'ziga xos o'rganish tarzi bor, shuning uchun o'qituvchilar darslarni o'quvchining individual ehtiyojlariga mos ravishda tashkil qilishlari zarur. Bu yondashuv o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va o'quv jarayonini samarali qiladi.

Faol o'qitish metodlari: O'quvchilarni faol ravishda o'rgatish va ularda muloqotga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytirish zarur. Shu sababli, o'qituvchi darslarni o'quvchilarning ishtirokini ta'minlash uchun interaktiv metodlar yordamida o'tkazishi kerak. Masalan, guruhli ishlar, munozaralar va rolli o'yinlar orqali o'quvchilarni jalb qilish mumkin.

Zamonaviy texnologiyalar nutq faoliyatini o'rgatishda muhim vosita hisoblanadi. Internet, audiovizual materiallar, interaktiv darsliklar va multimedia texnologiyalari o'quvchilarga tilni o'rganishda yanada samarali imkoniyatlar yaratadi. Internetda mavjud bo'lgan turli platformalar va resurslar yordamida o'quvchilar real hayotdagi vaziyatlarda o'z bilimlarini amaliyotda sinab ko'rishlari mumkin. Zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llash o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularga yanada qiziqarli darslarni o'tkazish imkonini beradi.

Audiovizual materiallar: Audiovizual materiallar yordamida o'quvchilar matnni nafaqat o'qish, balki tinglash orqali ham o'rganadilar. Bu metod o'quvchilarga matnni tinglash orqali uning ma'nosini tushunish va muhim ma'lumotlarni ajratib olish imkonini beradi.

Interaktiv darsliklar: Interaktiv darsliklar o'quvchilarga o'quv materiallarini yanada samarali o'zlashtirishga yordam beradi. Bunday darsliklarda o'quvchilar har bir bo'limni o'rganganidan so'ng, turli testlar va topshiriqlar yordamida o'z bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

Onlayn platformalar: Onlayn platformalarda o'quvchilar bir-biri bilan muloqot qilib, o'z bilimlarini sinab ko'rishlari mumkin. Shuningdek, bu platformalar orqali o'qituvchi o'quvchilarni kuzatib borish va ularga individual yordam ko'rsatish imkoniyatiga ega.

Nutq faoliyatini o'rgatishda bir qator muammolar mavjud, ularga samarali yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. O'quvchilarning nutq faoliyatini o'rgatishda

yuzaga keladigan asosiy muammolarni tahlil qilish, ularning samarali yechimlarini topish uchun muhimdir.

Tinglash va tushunishdagi qiyinchiliklar: Ba'zi o'quvchilar uchun tinglash va tushunish faoliyati eng murakkab bo'lishi mumkin. Bu, ayniqsa, o'zbek tiliga nisbatan boshqa tillarda o'rganishdagi murakkabliklarni keltirib chiqaradi. Tinglashda tushunishning o'rganilmagan so'zlar yoki grammatik strukturalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday holatda o'qituvchilar o'quvchilarga ko'p eshitish mashqlarini berishlari, so'z boyligini oshirishga yordam berishlari kerak.

Gapirishdagi noaniqliklar: O'quvchilar gapirishda ba'zan o'z fikrlarini ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Gapirishdagi noaniqliklar, ayniqsa tilni o'rganishda yangi bo'lgan o'quvchilar uchun muammo bo'lishi mumkin. Bunday muammolarni hal qilish uchun o'qituvchilar o'quvchilarga gapirish mashqlarini tez-tez berishlari, o'quvchilarga nutqni rivojlantirish uchun ko'proq imkoniyatlar yaratishlari zarur.

O'qish va yozishdagi qiyinchiliklar: O'quvchilar o'qish va yozishdagi o'zgaruvchilarni tushunish va to'g'ri qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Masalan, o'quvchilar matnni tez o'qish va undagi ma'lumotlarni aniqlik bilan ajratib olishda qiynalishlari mumkin. Yozishdagi qiyinchiliklar esa o'quvchilarning grammatika qoidalarini to'g'ri qo'llashga aloqador bo'lishi mumkin. Bu muammoni hal qilish uchun o'qituvchilar darslarda doimiy ravishda o'quvchilarning yozma ishlarini tahlil qilishlari va ularning yozma nutqini takomillashtirishga yo'naltirilgan topshiriqlarni berishlari zarur.

Individual yondashuvning yetishmasligi: O'quvchilar turli o'rganish uslublari va tezliklariga ega bo'lganligi sababli, ularning har biriga individual yondashuv zarur. Ba'zi o'quvchilar uchun dars materiallari qiyin bo'lishi mumkin, boshqalar esa tezda o'rganishadi.

O'qituvchilar o'quvchilarni yaxshiroq tushunish va har birining ehtiyojlariga mos ravishda dars rejalashtirishlari lozim.

Nutq faoliyati turlarini o'rgatish zamonaviy til ta'limining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ushbu faoliyatlar – tinglab tushunish, og'zaki ifoda, o'qish va yozish – o'zaro bog'liq holda o'quvchining to'laqonli til kompetensiyasini shakllantiradi. Har bir nutq turi nafaqat til ko'nikmasini, balki fikrlash, tahlil qilish va muloqotga kirishish kabi ijtimoiy va kognitiv jarayonlarni ham rivojlantiradi.

Bugungi kunda texnologiyalarning ta'limga kirib kelishi nutq faoliyatini o'rgatishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Audiovizual materiallar, multimedia vositalari va raqamli ilovalar til o'rgatuvchining asosiy vositalariga aylanib bormoqda. Ular yordamida o'quvchilar mustaqil mashq qilish, o'z bilimlarini baholash va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Psixolingvistik va ijtimoiy-lingvistik yondashuvlar esa nutq faoliyatini o'rgatishda chuqurroq va tizimli yondashuvni ta'minlaydi. O'quvchining yoshi, tayyorgarlik darajasi, madaniy muhitga moslashuvi kabi omillar ham nutq faoliyati turlarini o'zlashtirishga ta'sir etadi. Shu sababli, o'qituvchi o'z darslarini moslashtira olishi, individual yondashuv asosida rejalashtirishi va baholashi muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, nutq faoliyatini o'rgatish – bu faqat lingvistik bilim berish emas, balki o'quvchining nutqiy tafakkurini shakllantirish, ularni kommunikativ vaziyatlarda mustaqil fikr bildirishga o'rgatish demakdir. Bunday jarayon esa o'qituvchidan doimiy yangilanish, ilg'or metodlarga tayanish va o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'ulomov, B. T. (2020). *Xorijiy tillar o'qitish metodikasi: nazariya va amaliyot*. Toshkent: O'qituvchi.
2. Kadirova, R. T. (2019). *Til o'rganishning psixolingvistik asoslari*. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.

3. Muxitdinov, M. K. (2021). *Nutq faoliyati va uning pedagogik aspektlari*. Toshkent: Ta'lim.
4. Kamolov, I. F. (2018). *O'zbek tilida kommunikativ yondashuv*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
5. Sodiqov, H. M. (2017). *O'qituvchi nutq madaniyati va uning pedagogik ahamiyati*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
6. Mavlonov, D. (2016). *Til o'rgatishda didaktik usullar va texnologiyalar*. Toshkent: TDPU.
7. Гуломов, Б. Т. (2020). *Методика преподавания иностранных языков: теория и практика*. Ташкент: Оқитувчи.
8. Кадирова, Р. Т. (2019). *Психолингвистические основы изучения языка*. Бухара: Бухарский государственный университет.
9. Мухитдинов, М. К. (2021). *Речевая деятельность и ее педагогические аспекты*. Ташкент: Та'лим.
10. Камолов, И. Ф. (2018). *Коммуникативный подход в узбекском языке*. Самарканд: Самаркандский государственный университет.
11. Содиков, Х. М. (2017). *Культура речи учителя и ее педагогическое значение*. Ташкент: Узбекский национальный университет.
12. Мавлонов, Д. (2016). *Дидактические методы и технологии в обучении языкам*. Ташкент: ТДПУ.
13. G'ulomov, B. T. (2020). *Methodology of Foreign Language Teaching: Theory and Practice*. Tashkent: O'qituvchi.
14. Kadirova, R. T. (2019). *Psycholinguistic Foundations of Language Learning*. Bukhara: Bukhara State University.
15. Muxitdinov, M. K. (2021). *Speech Activity and Its Pedagogical Aspects*. Tashkent: Ta'lim.
16. Kamolov, I. F. (2018). *Communicative Approach in the Uzbek Language*. Samarkand: Samarkand State University.
17. Sodiqov, H. M. (2017). *Teacher's Speech Culture and Its Pedagogical Significance*. Tashkent: Uzbekistan National University.
18. Mavlonov, D. (2016). *Didactic Methods and Technologies in Language Teaching*. Tashkent: TDPU.